

Redactor: Florin Caragiu

Corector: Diana-Cristina Vlad

Coperta: Mihaela Voicu

LITERATURA PATRISTICĂ DESPRE FECIORIE A SECOLULUI AL IV-LEA

Secolul al IV-lea, sub impulsul schimbării radicale a statutului politico-civil al Creștinismului, a determinat Biserica să se confrunte cu o realitate socio-culturală necunoscută până atunci, oferindu-i posibilitatea și deopotrivă constrângând-o să-și reevalueze principiile organizatorice și formele instituționalizate de manifestare a acesteia la nivel social. Cu toate acestea, eforturile și căutările ascetice ale acestei perioade, animate și aflate în strânsă dependență cu lupta pentru definitivarea învățaturii dogmatice, pe fondul unei tensiuni sociale și religioase complexe, vor da naștere unei serii de scrieri normative nu doar pentru o nouă conturare a spațiului etic în sine, ci mai ales pentru reliefarea și definitivarea coordonatelor demersului practic individual, care are ca obiect central înțelegerea teoretică și, concomitent, dobândirea activă a virtuții.

© Editura Metafrază, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VASILE AL ANCYREI

Despre feciorie / Vasile al Ancyrei, Pseudo-Atanasie al Alexandriei;
trad. din lb. greacă veche de pr. dr. Gabriel Mândrilă și Laura Mândrilă;
studiu introductiv și note: pr. dr. Gabriel Mândrilă. – București:
Editura Sophia: Metafrază, 2014

ISBN 978-973-136-394-3

ISBN 978-606-92844-6-9

I. Pseudo-Atanasie al Alexandriei

II. Mândrilă, Gabriel (trad., pref.)

II. Mândrilă, Laura (trad.)

241.536

241.444

248.145

Fenomenul și idealul ascetic nu își extrag seva exclusiv din aplicarea și aprofundarea doctrinei creștine, ci se prezintă ca o realitate diversă, polimorfă, al cărei fundament se găsește în spațiul antic și veterotestamentar¹; însă ceea ce distinge în mod fundamental perioada secolelor al IV-lea-al V-lea p.Hr. în ansamblu, „ca o perioadă clar definită și crucială, nu este atât dezvoltarea acelor forme de ascetism asociate cu evoluția monahismului (...), cât elaborarea atât în cercurile creștine, cât și în cele necreștine a unei sfere de interpretări fără precedent, care asumă în mod larg diferite opinii asupra persoanei și asupra societății, reunificate în jurul polului comun al atitudinii ascetice și al modelelor comportamentale”². Din

¹ Pentru ascetism în Antichitate, *vezi, d.ex.*, Richard FINN, *OP, Asceticism in the Graeco-Roman world*, CUP, Cambridge, 2009; Dorothea Frede și Burkhard Reis (ed.), *Body and Soul in Ancient Philosophy*, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 2009; Gavin FLOOD, *The Ascetic Self: Subjectivity, Memory and Tradition*, CUP, Cambridge, 2004; Christopher Bobonich și Pierre Destrée (ed.), *'Akasia' in Greek Philosophy. From Socrates to Plotinus*, Brill, Leiden/Boston, 2007; Adriaan RADEMAKER, *Sophrosyne and the Rhetoric of Self-Restraint: Polysemy & Persuasive Use of an Ancient Greek Value Term*, Brill, Leiden, Boston, 2005; Douglas L. CAIRNS, *Aidōs: the psychology and ethics of honour and shame in ancient Greek literature*, Clarendon Press, Oxford, 1992. Pentru ascetism în Noul Testament, *vezi*: Lucien LEGRAND, *La virginité dans la Bible*, Cerf, Paris, 1964; Leif E. Vaage and Vincent L. Wimbush (ed.), *Asceticism and the New Testament*, Routledge, New York, 1999; Helen RHEE, *Early Christian Literature: Christ and culture in the second and third centuries*, Routledge, Londra și New York, 2005, pp. 106-158.

² Peter BROWN, „Asceticism, Pagan and Christian”, în: Averil Cameron (ed.), *Cambridge Ancient History XIII: The Late Empire*, CUP, Cambridge, 1998, p. 605.

această perspectivă, tendințele și principiile cu valoare universală ale discursului ascetic creștin se regăsesc ca premisă în Antichitate, dar aduc și elemente inedite, nu de puține ori excentrice și radicale³, care, deși ar putea fi caracterizate mai degrabă ca încercări și experimente, rămân totuși roade ale unui demers inițiat de cuvintele „fiți desăvârșiți, precum Tatăl vostru desăvârșit este”⁴. Astfel, în spațiul Bisericii sobornicești efortul teologic este centrat pe teoretizarea idealului ascetic care se întemeiază și are ca punct de plecare Persoana Mântuitorului, așa cum este evidențiat mai întâi de *Sfintele Evanghelii* și de analiza hermeneutică a *Epistolelor Sfinților Apostoli* (în special a *Epistolelor pauline*), la care se adaugă ulterior contribuția Sfinților Părinți și a scriitorilor bisericești, care au preluat o serie de elemente ale Antichității, pentru a statua profilul desăvârșirii, din perspectiva unui vocabular ascetic, orientat în jurul *fecioriei*, care include termeni precum cumpătarea (σωφροσύνη), abstenența (ἐγκράτεια), castitatea (ἀγνεία), erosul (ἔρως) sau frumusețea (κάλλος).

În spațiul spiritual al acestei intimități umane descoperite sau redescoperite în ansamblul plurimorf al relaționării personale și erotice a omu-

³ „Basil the Great's Rule for corporate monastic life was devised in part as a response to the excesses of spiritual individualism that he witnessed amongst the hermits of his day” (Janet Martin SOSKICE, *The Kindness of God: Metaphor, Gender and Religious Language*, OUP, Oxford, 2007, p. 24).

⁴ Mt. 5, 48.

lui cu Dumnezeu și cu Dumnezeu-Omul, termenii *askesis* și *philosophia*⁵ ajung să își suprapună sensurile, reușind, ca urmare a unor încercări și etape succesive, să identifice și să definească modelul atât al unei metode ascetice, cât și al stării etice și harice a deplinătății conduitei virtuozității la nivel etic și mistic. Jertfei hristice încearcă să îi aducă un smerit răspuns practica austeră prin renunțarea de sine și afierosirea totală care, odată cu literatura secolelor al IV-lea-al V-lea, sunt reprezentate și întruchipate de instituția și starea harismatică a *fecioriei*.

Însă *fecioria*, ca ideal ascetic, care încă din această perioadă se identifică la nivel semantic cu desăvârșirea, și, totodată, ca un fapt existențial, cu valoare de concept epistemologic la nivelul discursului teologic, trebuie concepută concomitent atât în dimensiunea ei de opțiune individuală și harismatică (păstrarea integrității fizice), cât și de realitate instituționalizată cu caracter politic și social⁶ (*scil. monahal*⁷), care va în-

⁵ Vezi, *d.ex.*, Anne Marie MALINGREY, *Philosophia. Étude d'un groupe de mots dans la littérature grecque, des Présocratiques au IVe siècle après J.-C.*, Collect. Études et Commentaires, 40, Paris, 1961, sau Christopher STEAD, *Philosophy in Christian Antiquity*, CUP, Cambridge, 1995 (p. 182 ș.u.).

⁶ „Parthenos was not a term of physical description but referred to someone who had made a public proclamation to remain celibate”, Gavin FLOOD, *The Ascetic Self...*, p. 147.

⁷ Ca termen tehnic cuvântul „monah” apare pentru prima dată într-un papirus din Egipt, în jurul anului 324; referitor la această problemă, vezi E.A. JUDGE, „The Earliest Use of Monachos for «Monk» (P. Coll. Youtie 77) and the Origins of Monasticism”, *JbAC* 10 (1977), pp. 72-89, M. CHOAT, „The devel-

suma nu doar votul abstenenței fizice, ci, în mod egal, și pe cel al ascultării, alături de cel al sărăciei de bunăvoie⁸, ca o exploatare maximă a libertății de alegere, asumată deplin dintr-o perspectivă ontologică.

Între scrierile acestei perioade se disting cel puțin patru tratate ample, exhaustive, dedicate acestei problematici diacronic actuale, în care este descris și definit demersul pe care conștiința ecleziastică l-a urmat pentru a ajunge la coagularea instituției monahale ca matrice arhetipală a desăvârșirii. Autorii înșiși ai acestor lucrări

opment and usage of terms for monk in late antique Egypt”, *JbAC* 4 (2002), pp. 5-23. Acesta este de fapt și sensul cu care termenul *parthenia* este întâlnit în lucrările canonice ale Sfântului Vasile cel Mare. De remarcat observațiile lui Elizabeth A. CLARK (*Reading Renunciation: asceticism and Scripture in early Christianity*, PUP, Princeton, 1999, pp. 23-43), unde expune câteva din mișcările paralele de ordin social, care au însoțit fenomenul apariției monahismului (fără a le identifica exclusiv drept factori determinanți a instituirii acestuia): încetarea martiriului, regimul fiscal și ideile maniheice.

⁸ În general, despre cadrul nomocanonic, vezi Panayiotis I. PANAYIOTAKOS, *Dreptul monahal (Τὸ Δίκαιον τῶν Μοναχῶν)*, vol. al IV-lea al monumentalei și remarcabilei sale lucrări *Sistemul Dreptului Bisericesc în acord cu valabilitatea acestuia în Grecia (Σύστημα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ)*, ed. P. Pournaras, 2000, pp. 124-206; Charles A. FRAZEE, „Late Roman and Byzantine Legislation on the Monastic Life from the Fourth to the Eighth Centuries”, în per.: *Church History*, 51:3 (sept., 1982), pp. 263-279. Pentru începuturile monahismului, vezi lucrările relativ recente ale lui William HARMLESS, S.J., *Desert Christians. An Introduction to the Literature of Early Monasticism*, OUP, 2004, Marilyn DUNN, *The Emergence of Monasticism: From the Desert Fathers to the Early Middle Ages*, Blackwell, Oxford, 2000, sau Ursula KING, *Christian mystics: their lives and legacies throughout the ages*, Routledge, Londra și New York, 2004.